

خیلواکی

استقلال

www.esteqtaal.net

۰۱ اکتوبر، ۲۰۲۴

پوهاند عبدالحی حبیبی

یادداشتها در تاریخ صنایع افغانستان

قسمت سوم

بهباد و مکتب او :

بزرگترین نقاشان دروه اسلامی کمال الدین بهزاد در (سنه ۸۵۴ هـ ، ۱۴۵۰ م) در شهر هرات بدنیا آمد و (متوفی ۹۴۴ هـ ، ۱۵۳۷ م) میباشد. وی شاگرد سیداحمد نقاش است که در دربار سلطان حسین میرزا تا (۹۱۶ هـ) میزیست و بعد ازان بدربار صفویان پارس رفت و در سنه (۹۲۸ هـ ۱۵۲۲ م) بموجب فرمان شاه اسمعیل صفوی مدیر کتابخانه سلطنتی و انجمن فنون کتاب نویسی و ریاست تمام هنرمندان نایل آمد. ۳۱

بابر بهزاد را بزرگترین نقاشان گفته و مؤرخین دیگر نوشته اند که استادی و مهارتش نام سایر نقاشان را محو کرده و يك مو از قلم او به جملات زندگانی بخشیده . وی اولین نقاش دروه

اسلامی است که ملزم بامضای آثار فنی خود شده و بر اثر علو مقام و منزلتی که داشته توانست که بر تمام خطاطان و نقاشان پیش گیرد، وی در رنگ آمیزی و مزج رنگها و دانستن خواص و ترکیب آن و در تعبیر حالات مختلفه نفسانی مهارت داشت و مخصوصاً در کشیدن اشکال ابینه و مناظر طبیعی بحد اعجاز رسیده است در تصاویر وی آرامش و خوش سلیقگی و ابداع و مهارت موجود است و در ترکیب و تزئین آن و انسجام رنگها کمال نقاشی مکتب تیموری را بروز داده است و مدققین رای دارند که در تصاویر بهزاد مقدار زیادی از عنصر حب الهی و مقام روحانیت و قدوسیت دیده می شود، و شاید این جنبه در اسلوب نقاشی بهزاد برای این باشد که مشرب تصوف مقارن تولد بهزاد و دوره کودکی او باوج عظمت خود رسیده بود. (۳۲)

مینیاتورهای زیادی موجود است که به بهزاد نسبت داده شده ولی تقریباً همه آنها مورد تردید بعضی از اهل بصیرت است نقاشان عصر تیموریان قبل از بهزاد کارهایی انجام داده اند که اگر کاملاً بیای کارهای بهزاد نرسند نزدیک به آن میباشند، یکی از نقاشان عصر بهزاد و همکار او قاسم علی بود، گر چه شهرت بهزاد را نداشت اما کار هایش بیایه کارهای وی میرسد، دو نفر از شاگردان بهزاد شیخ زاده خراسانی و آقا میرک تبریزی تقریباً بهمان درجه استادی بهزاد رسیده اند، میتوان تصور کرده که بسیاری از نقاشی ها را خود استاد طرح ورزی کرده و شاگردانش آنها را تمام و کامل کرده اند.

مینیاتور دولایی از آن دوره که اکنون بدولت ایران تعلق دارد دارای منظره باغ و تصاویر متعدد است در گوشه راست در سمت پایین تصویر دو نفر زن است که کتابی کوچک در دست دارند آن کتاب بخط بسیار ریز نوشته شده: تصویر سلطان حسین میرزا - عمل بهزاد "مینیاتور ناتمام دیگری که تقریباً متنای کامل منظره قسمت چپ آن مینیاتور دولایی میباشد در يك مجموعه شخصی است.

در مجموعه نفیس کورکیان در نیویارک صفحاتی هست که در یکی از آن تصویر مدوریست که پیر زن و جوانی را در دامنه کوهی بر کنار رودی نشان میدهد و امضای بهزاد را دارا می باشد. ۳۳ هکذا تصویر شاه طهماسب صفوی بالای درخت دارای امضای (پیر غلام بهزاد) که در موزه لوراست ازوست. (۳۴)

کتاب هفت پیکر نظامی موزه متروپولیتن نیویارک که محتوی صور و اشکال بسیار بدیع و زیبا و مناظر ممتاز شکل و منسوب به بهزاد است با دو تصویر نسخه خطی خمسة نظامی تحریر (۹۰۰ هـ) منسوب به روح الله میرک نقاش استاد بهزاد از آثار برجسته مکتب هرات اند. (۳۵)

خصایص مهم سبک بهزاد:

کسانیکه در شناسایی آثار هنری ذوق و بهره‌ی دارند سبک هنر بهزاد را چنین ستوده اند، که وی اعجوبه‌ی روزگار استاد عصر بود، نه برای اینکه سبک جدیدی را در مینیاتور ایجاد نمود بلکه بواسطه‌ی اینکه او صنعت را در کلیه‌ی جزئیات بمنتهی درجه کامل کرد و در آثار هنری او خصایص ذیل نمایانست:

۱. درستی و دقت کامل در خطوط تصاویر
۲. نمایاندن وضع چهره و قیافه اشخاص بطور شگفت انگیز بوسیله ترکیب انواع رنگها
۳. حرکت و مفهوم بودن اشارات تصویر
۴. ظرافت در کشیدن درختها، گلها، و دور نماها و نیز در نمایش اشعه خورشید و ابر
۵. شماره رنگهای گوناگون و توافق آنها بایکدیگر برنکهای "سرد" مانند سرمه بی سبز، فیروزه بی زیتونی، زرد و قهوه بی بیشتر توجه شده، طلا و نقره بکار رفته و اقسام مختلف قرمز استعمال شده. (۳۶)

مثلاً: تصاویر خمسه نظامی رنگ آمیزی سرد دارد، و آبی و خاکستری و سبز بیشتر بکار رفته است، يك مینیاتور بسیار زیبا و جالب توجهی که با همین صفات جنگ شتران را نشان میدهد و در تصرف دولت ایران است میگویند بهزاد بعمر هفتاد سالگی آنرا ساخته است. همچنین مینیاتور های بوستان کتابخانه مصر، هنر بهزاد را در اوج کمال نشان میدهد، این تصاویر از لحاظ ترکیب و حقیقت بینی از شاهکار های هنر نقاشی محسوب می شوند، و تصاویر اشخاص، حرکت و شخصیت خاص افراد را ظاهر میسازد.

نسخه خمسه نظامی مؤرخ (۸۴۶ هـ _ ۱۴۴۲ م) در موزه برتانیاست و سه مینیاتور آن مد از تمام کتاب یعنی در سال (۸۹۸ هـ _ ۱۴۹۳ م) کشیده شده که امضای بهزاد را دارد. اما بوستان کتابخانه مصر دارای شش تصویر مؤرخ (۸۹۳ هـ _ ۱۴۸۸ م) است که چهار ازان امضای بهزاد را دارد (۳۷)

این نسخه را سلطان علی خطاط در سال (۸۹۳ هـ) برای سلطان حسین بایقرا در شهر هرات نوشت، و بهزاد متعهد نقاشی آن بود، که در تصاویر آن استادی کاملی را در ترکیب رنگها و حفظ نسبت تقسیم اشخاص در صورت و دقت در کشیدن اشکال نباتی و مهندسی بسبب دقت بخرج داده است. در سه تصویر بخط بسیار باریک در جایی که دیدن آن خیلی مشکل است نام خود را نوشته. اما امضای چهارم در تصویربست که مباحثه و جدال عده بی از فقها را در مسجدی نمایش میدهد، درین مسجد طاق بسیار زیبایی هست که حاشیه آن دارای سیزده منطقه

است و در منطقهٔ اخیر نام بهزاد در تاریخ (۸۹۴ هـ) دیده می‌شود و ثابت می‌آید که کشیدن این تصویر کاملاً یکسال بعد از نوشتهٔ کتاب بوده است.

این تصویر تفوق و استادی بهزاد را در کشیدن صورت اسپ و نمایش دادن زندگانی روستایی و مناظر طبیعی نشان میدهد، و در اول کتاب تصویر سلطان حسین میرزا را در مجلس جشن و مهمانی کشیده است. (۳۸)

همچنین شش مینیاتور در صفحهٔ ظفر نامه تیموری در بالنیمود موجود است که در حاشیهٔ آن تصاویر شاه جهانگیر آنرا کار بهزاد نوشته است، این کتاب توسط خطاط مشهور شیرعلی در سال (۸۷۲ هـ _ ۱۴۶۷ م) برای حسین میرزا نوشته شده و سبک نقاشی بهزاد در آن به نظر می‌آید.

هکذا در موزهٔ متروپولیتن يك صفحهٔ نقاشی از دیوان جامی موجود است که درویشان را در حال رقص نشانده میدهد، این نقاشی را میتوان به بهزاد نسبت داد زیرا این پرده شایستهٔ قلم بهزاد است و همهٔ خصایص کارهای این استاد را دارد اگر چه عدّهٔ زیاد هنرمندان هرات در عصر صفوی بدربار تبریز منتقل شدند، ولی بعضی از آنها در هرات مانده آن سبک مخصوص را ادامه دادند، بسیاری از مینیاتور های عالی هرات پس از رفتن بهزاد ساخته شده است.

این هنرمندان به ریزه کاری که از خصایص سبک دورهٔ تیموریست اهمیت زیاد میدادند، درین توجه به جزئیات اشیاء مانند قالی، اطاق، لباس و تزئینات، معماری، نقاشی های هرات را بزرگترین مینیاتور ها قرار میدهد و ثابت میکند که بهزاد تنها نقاش بزرگ هرات نبوده و رقبایی نیز داشته است. (۳۹)

یکی از آثار مهم مکتب هرات کتاب کلیله و دمنه مربوط موزهٔ گلستان تهران است، که از حیث زیبایی تصاویر و مینیاتور بی نظیر است، و دیگر نسخهٔ معراج نامهٔ کتب خانۀ ملی پاریس است، که بسال (۸۴۰ هـ _ ۱۴۳۶ ع) در هرات نوشته شده و نظیر آن دو تصویر مهم موزهٔ متروپولیتن است که متعلق بیک نسخهٔ شاهنامهٔ مکتب هرات بود، و از آن جمله تصویر است که رستم را در حال گرفتن اسپ معروف خود رخس نشان میدهد، لباس رنگارنگ رستم و شخص همراه او بر زیبایی و ترکیب تصویر می‌افزاید. در حالیکه منظرهٔ طبیعی با درختان و دو قاز در حین پرواز از سبک چینی نمایندگی میکند. (۴۰)